

Nr 326.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående förvärfvande av vissa fastigheter för telegrafverkets räkning i Filipstad och Göteborg samt utvidgning av telegrafverkets verkstad i Nynäshamn m. m.; given Stockholms slott den 30 april 1917.

Under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över civilärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen *dels* medgiva,

att för telegrafverkets räkning må inköpas tomten nr 5 a i kvarteret Svalan i Filipstad för en köpeskilling av högst 29,097 kronor 90 öre; *att* nämnda köpeskilling må utgå av de besparingar, tillhoppa 53,757 kronor 43 öre, som uppstått å de till uppförande av en telegrafstationsbyggnad i Karlshamn, inrymmande jämväl lokaler för postkontor i staden, anvisade medel;

att för telegrafverkets räkning må inköpas tomten nr 9 i fjärde kvarteret av Göteborgs stads elfte rote för en köpeskilling av högst 74,960 kronor och att å denna tomt må uppföras en telefonstationsbyggnad för en beräknad kostnad av 380,040 kronor;

att telegrafverkets verkstad i Nynäshamn må tillbyggas för en beräknad kostnad av 800,000 kronor; samt

att för beredande av bostäder åt arbetare vid nämnda verkstad må, efter Kungl. Maj:ts prövning och avgörande, disponeras ett belopp av högst 900,000 kronor;

dels för år 1918 till inköp och bebyggande av fastigheter för telegrafverkets räkning anvisa — utöver vad förut i sådant hänseende av riksdagen äskats — ytterligare, att utgå av lånemedel, ett reservationsanslag av 1,855,000 kronor med rätt för Kungl. Maj:t att redan under innevarande år av sistnämnda belopp utanordna högst 1,005,000 kronor;

dels ock vid bifall härtill besluta, att i 1918 års riksstat de bland inkomsterna upptagna lånemedel för produktiva ändamål skola höjas med 1,855,000 kronor.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Oscar von Sydow.

*Utdrag av protokollet över civilärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 30
april 1917.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern SWARTZ,
Statsråden VON SYDOW,
STENBERG,
FALK,
HAMMARSTRÖM,
MÄRTEN ERICSSON,
ÅKERMAN,
CARLESON,
DAHLBERG.

Departementschefen, statsrådet von Sydow anförde:

Uti underdånig skrivelse den 30 mars 1917 har telegrafstyrelsen gjort framställning om förvärvande av vissa fastigheter för telegrafverkets räkning i Filipstad och Göteborg. Vidare har styrelsen i underdånig skrivelse den 3 april 1917 väckt förslag om utvidgning av telegrafverkets verkstad i Nynäshamn samt i samband därmed om vissa åtgärder för beredande av bostäder åt arbetarna vid verkstaden. Jag ber nu att i ett sammanhang få upptaga dessa frågor till behandling.

I sin skrivelse den 30 mars 1917 har telegrafstyrelsen beträffande frågan om förvärv av fastighet i Filipstad till en början anført följande:

»För telegrafverkets station i Filipstad förhyres enligt kontrakt av den 7 och den 15 juni 1909 en del av övre våningen i den Filipstads stad tillhöriga så kallade hotellflygeln, med adressnummer 2 vid Drottninggatan, för en hyres-

Inköp av
fastighet i
Filipstad.

summa av 700 kronor. Lokalen består av 5 rum jämte reparatörs- och förrådsrum på vinden m. m. Hyresavtalet utgår den 1 oktober 1920. Enär denna lokal blivit alldeles för trång, har den enligt kontrakt av den 12 januari och den 2 februari 1917 mot en med 500 kronor ökad hyressumma nyligen blivit utökad med en lägenhet om 3 rum och kök, så att den nu omfattar 8 rum och kök. Golvytan har därigenom blivit tillräckligt stor för någon tid framåt, men den nyss gjorda utvidgningen kan endast försvaras såsom ett provisorium, vilket måst tillgripas i brist på annan lösning av lokalfrågan. Den befintliga rumsindelningen omöjliggör nämligen en tillfredsställande användning av lokalen, som dessutom är behäftad med en del andra svåra olägenheter. Sålunda är en tvättstuga inredd å nedre botten, vilket medför obehag vid öppnande av överliggande fönster. Nedre botten i övrigt upptages av stadens spritbolags försäljningsmagasin och lagerlokaler, vilket förhållande giver anledning till spritlukt i trappor och förstugor till verkets lokal. Vidare är en offentlig bekvämlighetsinrättning placerad omkring 15 meter från huset. Alla dessa förhållanden hava länge gjort det till ett önskemål att erhålla en bättre lokal för stationen.

Telefonverksamheten i Filipstad har under de senaste åren högst väsentligt ökat, såsom framgår av följande översikt.

Vid slutet av år 1907 funnos	521 st.	apparater
» » » » 1908 »	539 »	»
» » » » 1909 »	577 »	»
» » » » 1910 »	612 »	»
» » » » 1911 »	635 »	»
» » » » 1912 »	689 »	»
» » » » 1913 »	779 »	»
» » » » 1914 »	850 »	»
» » » » 1915 »	885 »	»
» » » » 1916 »	1,188 »	»

De under samma tidsperiod influtna telefoninkomsterna vid stationen hava utgjort

År 1907	kronor	49,020: 83
» 1908	»	49,245: 51
» 1909	»	53,845: 97
» 1910	»	57,389: 07
» 1911	»	64,429: 80
» 1912	»	70,127: 23
» 1913	»	79,151: 67
» 1914	»	85,450: 63
» 1915	»	92,773: 05
» 1916	»	130,869: 02

Den utveckling, som framgår av dessa siffror, synes bliva bestående även i framtiden. Styrelsen har därför ansett det vara nödvändigt att använda sig av ett tillfälle, som i dessa dagar yppat sig att på ett lämpligt sätt lösa lokalfrågan i Filipstad. Den nuvarande ägaren av förra samskolebyggnaden i Filipstad har nämligen erbjudit denna fastighet, tomten nr 5 A i kvarteret Svalan, åt telegrafverket för inköp. Egendomen, som är belägen vid Kungsgatan och med en

längd utefter gatan av 29,7 meter innehåller en areal av 1,280,1 kvadratmeter, är bebyggd med en huvudbyggnad i två våningar samt en flygelbyggnad. Huvudbyggnaden är uppförd av timmer under skiffertak, är 22,45 meter lång, 11,68 meter bred och 7,3 meter hög till takfoten samt inrymmer 8 rum och 2 tamburer med en sammanlagd golvyta av 473 kvadratmeter. Flygelbyggnaden, som är av trä under skiffertak, är 24 meter lång, 6,59 meter bred och 4,3 meter hög till takfoten och innehåller 2 rum och kök, 1 källare, 2 bodar m. m.

Fastigheten, vars taxeringsvärde år 1914 faststälts till 34,500 kronor och vars byggnader äro brandförsäkrade för 28,000 kronor, har av ägaren utbjudits för 28,840 kronor med villkor, att köp omedelbart kommer till stånd. I tomten skall emellertid enligt en år 1916 fastställd tomtindelning ingå ett område av 75,78 kvadratmeter, eller 859,65 kvadratfot, för vilket område ägaren begär 30 öre per kvadratfot eller 257 kronor 90 öre. Som fastigheten är väl belägen för telegrafverket, har telegrafstyrelsen låtit genom sakkunnig person värdera densamma, och uppger denne sakkunnige egendomens värde till 36,000 kronor. Angående priset är vidare att märka, att Filipstads stad begär för en tomt om cirka 1,000 kvadratmeter, belägen på andra sidan om än mitt emot stadshotellet, en summa av omkring 25,000 kronor.

Generalpoststyrelsen, som under hand tillfrågats, har förklarat sig för närvarande vara väl tillgodosedd med avseende på lokaler för postkontoret i Filipstad, varför något behov av anordnande av postlokal i telegrafverkets nya egendom icke föreligger.

Då telegrafstyrelsen vid verkställd undersökning funnit, att på nedre botten av huvudbyggnaden låter sig inreda en lokal för telefon- och telegrafstationen, tillräckligt stor för avsevärd tid framåt, och på övre våningen två bostadslägenheter, för stationsföreståndaren och en reparatör, samt att i flygelbyggnaden torde kunna inredas bostad för ytterligare en reparatör, synes inköp av ifrågasatt fastighet vara för telegrafverket fördelaktigt. Styrelsen har därför, under förutsättning av Kungl. Maj:ts och riksdagens godkännande, uppgjort kontrakt om inköp av fastigheten för en sammanlagd köpeskilling av 29,097 kronor 90 öre.

För huvudbyggnadens användande för telegrafverkets räkning måste en del inredningsarbeten verkställas. Att erhålla bindande anbud härå är under nuvarande förhållanden icke möjligt. Till ledning vid bedömande av kostnaden för nämnda arbeten kan meddelas, att den nuvarande ägaren låtit uppgöra ett förslag till husets inredning till boningshus och att kostnaden härför, inklusive anordnande av värmeledning, beräknats till 18,000 kronor. De för husets inredning till telefon- och telegrafstation behövliga arbetena torde böra utföras endast i den mån sådant blir nödvändigt och kostnaderna därför betridas av det i telegrafverkets stat för driftkostnader under rubriken »fastigheter» upptagna förslagsanslag. Stationens överflyttning till den nya lokalen skulle äga rum, så snart densamma iordningstälts, samt den gamla lokalen uthyras för telegrafverkets räkning intill kontraktstidens utgång den 1 oktober 1920, så framt ej staden skulle hava behov av lokalen och därför befinnas villig att tidigare annullera hyreskontraktet.»

I sin skrivelse har telegrafstyrelsen jämväl framlagt förslag i fråga om sättet för anvisande av medel till det ifrågasatta köpet av fastighet i Filipstad och därvid anfört följande:

»Sedan 1912 års riksdag medgivit, att å telegrafverket tillhörig tomt i Karlshamn finge uppföras en telegrafstationsbyggnad, inrymmande jämväl lokaler för postkontoret i staden, för en kostnad ej överstigande 325,000 kronor, har Kungl. Maj:t genom nådigt brev den 19 september 1913, med godkännande av överlämnade ritningar, bemyndigat telegrafstyrelsen att låta uppföra nämnda telegrafstationsbyggnad för en kostnad av högst 325,000 kronor. Ifrågavarande telegrafstationsbyggnad i Karlshamn är numera färdig och har tagits i bruk för sitt ändamål. Av de för byggnaden anslagna medlen, 325,000 kronor, har emellertid åtgått endast 271,242 kronor 57 öre, vadån ett belopp av 53,757 kronor 43 öre är besparat. Av dessa medel har telegrafstyrelsen tänkt sig, att köpeskillingen för fastigheten i Filipstad skulle tagas.»

Under åberopande av vad sålunda anförts har telegrafstyrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva dels att för telegrafverkets räkning finge inköpas tomten nr 5 a i kvarteret Svalan i Filipstad för en köpeskillning av 29,097 kronor 90 öre, dels ock att nämnda köpeskillning finge utgå av de besparingar, som uppstått å de till uppförande av förutnämnda telegrafstationsbyggnad i Karlshamn anvisade medel.

*Departements-
chefen.*

Av den föreliggande utredningen framgår, att telefonverksamheten i Filipstad under de senare åren varit stadd i stark utveckling. Sålunda har antalet telefonabonnenter under de tio sista åren mer än fördubblats, i det nämnda antal, som år 1907 utgjorde 521, år 1916 uppgått till 1,188. Jämväl telefoninkomsterna hava stigit i motsvarande grad eller från omkring 49,000 kronor år 1907 till över 130,000 kronor år 1916. Det finnes ej heller anledning antaga annat än att telegrafverkets rörelse därstädes fortfarande skall tillväxa.

På grund av den nu påvisade ökningen i telefonverksamheten har den lokal, som av telegrafverket sedan år 1909 förhyrts i Filipstad, kommit att bliva otillräcklig. Visserligen har genom lokalens utvidgning under innevarande år en tillräcklig golvyta vunnits för någon tid framåt, men den befintliga rumsindelningen är, på sätt telegrafstyrelsen framhållit, sådan, att utrymmet icke kan tillfredsställande utnyttjas. Då dessutom lokalens belägenhet är förenad med vissa olägenheter, synes en lokalförändring synnerligen önskvärd.

Enligt vad jag från telegrafstyrelsen inhämtat, finnes för närvarande i Filipstad ingen lokal att förhyra, som bättre än den nuvarande lämpar sig för telegrafverkets station. Samma svårighet torde jämväl komma att möta vid det nuvarande hyreskontraktets utgång den 1 oktober 1920. Förvärvande av egen fastighet för telegrafverkets behov synes därför vara det bästa sättet för lokalfrågans ordnande. Det kunde visserligen ifrågasättas, att den nuvarande lokalen borde bibehållas

till hyrestidens utgång, vilket säkerligen utan allt för stora olägenheter skulle kunna ske, och att med köp av fastighet till dess finge anstå. Då emellertid ett gynnsamt tillfälle till sådant köp nu yppat sig, torde detsamma icke böra försummas.

Den till inköp föreslagna fastigheten innehåller en areal av sammanlagt 1,355,88 kvadratmeter och är bebyggd med en i två våningar uppförd huvudbyggnad, inrymmande 8 rum och 2 tamburer med en sammanlagd golvyta av 473 kvadratmeter, samt en flygelbyggnad, inrymmande en lägenhet om 2 rum och kök samt källare och bodar m. m. Verkställda undersökningar hava givit vid handen, att de i huvudbyggnadens nedre våning belägna rummen, vilka förut använts till skolsalar, lämpligen kunna inredas till telefon- och telegrafstation, tillräckligt stor för avsevärd tid framåt. Övriga lägenheter i fastigheten skulle däri-genom kunna användas till bostäder. Jämväl fastighetens läge har befunnits vara för telegrafverket fördelaktigt.

Den köpeskilling, som fordrats för fastigheten, 29,097 kronor 90 öre, synes skälig och understiger vida det belopp, 36,000 kronor, vartill fastigheten av sakkunnig person för telegrafverkets räkning värderats. Vid bedömande av frågan, huruvida det föreslagna köpet skulle bliva ekonomiskt fördelaktigt, bör jämväl hänsyn tagas till den avkastning av fastigheten, som genom uthyrande av huvudbyggnadens övre våning samt flygelbyggnaden kan erhållas. Denna hyra har inom styrelsen approximativt beräknats till 1,000 kronor. Å andra sidan kommer fastighetens inredning att draga en kostnad, som emellertid för närvarande icke torde kunna bestämt beräknas. Telegrafstyrelsen har nämligen för avsikt att, endast i den mån så erfordras och det visar sig ekonomiskt fördelaktigt, låta utföra de för fastighetens inredning erforderliga arbetena. Kostnaderna för dessa arbeten torde böra bestridas av det i telegrafverkets stat för driftkostnader under rubriken fastigheter upptagna förslagsanslaget. Någon höjning av anslaget på grund härav torde icke behöva ske.

På grund av det nu anförda finner jag mig böra tillstyrka telegrafstyrelsens framställning om inköp av ifrågavarande fastighet. Någon svårighet att uthyra den gamla lokalen intill kontraktstidens utgång torde ej föreligga.

Beträffande det föreslagna sättet för anvisande av medel till köpet av fastigheten har jag intet att erinra.

Jag övergår härefter till telegrafstyrelsens föreliggande framställning, i vad den avser förvärvande av fastighet för telegrafverkets räk-

ning i Göteborg. Därvid tillåter jag mig till en början erinra om följande.

Sedan enligt nådigt brev den 2 maj 1890 fastigheten nr 35 i andra roten av Göteborgs stad, belägen i hörnet av Västra Hamngatan och Vallgatan, av statsverket inlösts, uppläts denna fastighet år 1892 till telegrafverket för att användas till telegraf- och telefonstation. På grund av telefonväsendets snabba utveckling blev emellertid fastigheten snart nog för liten för sitt ändamål. Då stationsbyggnaden ej heller med fördel kunde till- eller ombyggas, medgav 1907 års riksdag, på därom av Kungl. Maj:t gjord framställning, att efter Kungl. Maj:ts prövning och godkännande finge inköpas lämplig fastighet i Göteborg för uppförande därå av en telefon- och telegrafstationsbyggnad. Genom nådigt brev den 29 november 1907 bemyndigade Kungl. Maj:t därefter telegrafstyrelsen att för berörda ändamål och för en köpeskilling av 449,000 kronor inköpa det kvarter i Göteborg, som begränsas av Kungsgatan, Kasärntorget och Kasärngränden, varefter 1908 års riksdag, med bifall till av Kungl. Maj:t gjord framställning, medgav, att å nämnda tomt finge uppföras en stationsbyggnad för en kostnad ej överstigande 1,251,000 kronor. De för fastighetens inköp och bebyggande erforderliga medel, tillhoppa 1,700,000 kronor, skulle täckas dels genom av riksdagen åt telegrafverket anvisade lånemedel och dels genom framtida försäljning av den förutvarande stationsbyggnaden i Göteborg. Den sålunda beslutade stationsbyggnaden har numera blivit uppförd.

I sin skrivelse den 30 mars 1917 har telegrafstyrelsen i denna del anfört följande:

»Den nya stationsbyggnaden i Göteborg har numera tagits i bruk för linjedistriktsbyrån, trafikdistriktsbyrån, telegrafstationen, telefondirektörsexpeditionen samt telefonstationens kassa- och räkenskapsavdelning. Flyttningen av själva telefonstationen har däremot ännu icke kunnat försiggå, men sedan planer och beräkningar för denna flyttning numera kunnat komma under utarbetande, är flyttningens påbörjande nu förestående. Det har emellertid härvid visat sig att, i motsats till vad man vid såväl byggnadens uppförande som sedermera haft full anledning antaga, den nya stationslokalen icke kan för någon längre tid bliva tillfyllest för upptagande av hela Göteborgs abonnentmängd jämte riks- och landslinjeexpeditionerna. Abonnentökningen i Göteborg har nämligen under de senaste åren stigit långt hastigare, än det förut kunnat beräknas. Till åskådliggörande härav får telegrafstyrelsen meddela följande uppgifter rörande antalet direkta abonnentledningar till Göteborgs telefonstation:

Vid slutet av år	Antal direkta ledningrar.	Ökning	
		absolut.	i %.
1907	8,318	713	9,4
1908	8,717	399	5,0
1909	9,110	393	4,6
1910	9,577	467	5,1
1911	10,130	553	5,75
1912	10,747	617	6,0
1913	11,507	760	7,0
1914	12,122	615	5,25
1915	13,118	996	8,2
1916	15,170	2,052	16,0

Den våldsamma ökning i abonnentantal, som således ägt rum under kriget och i all synnerhet efter telefonreformens genomförande, har icke avstannat med 1916 års slut. Ökningen av de direkta ledningarnas antal har nämligen fortsatt även under år 1917. Sålunda utgjorde under årets två första månader antalet nyteckningar för sådana ledningar 381 stycken mot allenast 182 under motsvarande tid år 1915 och 537 stycken år 1916.

Det är uppenbart, att denna hastiga ökning av antalet abonnenter måste i hög grad inverka på anordningarna för telefondriften i staden. Om alla abonnentledningrar skulle indragas till den gemensamma stationen i nya byggnaden, skulle denna inom kort vara helt tagen i anspråk och icke lämna möjlighet för inkopplande av nya abonnenter. Det har därför blivit nödvändigt att i Göteborg, liksom förut i Stockholm, omedelbart skrida till anordnande av understationer för betjänande av vissa stadsdelars abonnenter. Under framhållande av att det är först den allra sista tidens kraftiga och fortgående abonnentökning, som framtvingat tanken härpå, vadan telegrafstyrelsen icke tidigare kunnat bringa förvarande ärende under Kungl. Maj:ts och riksdagens bedömande, samt att å andra sidan det för planerandet av den nuvarande telefonstationens flyttning och för mötandet av den väntade ytterligare abonnenttillströmningen på det ekonomiskt fördelaktigaste sättet är oundgängligt att för ändamålet erforderliga medel äskas redan av 1917 års riksdag, får styrelsen vidare anföra följande.

Vid det telefonsystem, som är avsett att komma till användning i Göteborg, nämligen det så kallade halvautomatiska, kan man utan nämnvärda olägenheter för expeditionen eller abonnenterna uppdelat stationen i flera avdelningar, som då kunna placeras i olika stadsdelar. Fördelarna härav äro flera. Genom att indraga en viss stadsdels abonnenter till en understation däriinom i stället för att framdraga varje abonnents ledning direkt till huvudstationen, besparas mycket ledningar. Erfarenheten har nämligen visat, att antalet förbindelseledningar mellan en understation och huvudstationen icke behöver uppgå till mera än cirka 10 procent av de till understationen ingående abonnentledningarnas antal. En särdeles stor fördel av anordnandet av understationer är den, att därigenom besparas utrymme i den dyrbara huvudstationen, vilken, såsom förut sagts, eljest

skulle mycket snart bliva otillräcklig. Då de byggnader, däri understationerna böra inredas, komma att vara belägna i de yttre stadsdelarna, blir själva markpriset väsentligt lägre än för den i stadens affärscentrum belägna huvudstationen, och givetvis kan man även ställa kravet på byggnadernas material och utstyrsel betydligt lägre. Per abonnent räknat blir således det i telefonrörelsen bundna kapitalet lägre för abonnenter, vilkas ledningar indragas till understationer, än för abonnenter med ledningar till huvudstationen. Då vid de automatiska systemen, i motsats till de manuella, anordningen med understationer icke medför ökad anläggningskostnad för stationsanordningarna eller större expeditionskostnad än om alla abonnentledningar vore indragna till en enda centralstation, motvägas alltså icke de vunna besparingarna av ökade kostnader på andra konton.

Emellertid kan uppdelandet av en stads abonnenter å understationer icke drivas längre än till en viss grad. Det blir icke ekonomiskt att anordna understationer i större antal än åtminstone 2,000 abonnenter indragas till varje station. Med hänsyn härtill torde det för Göteborgs vidkommande vara lämpligast att tills vidare inrätta sig för anordnandet av två understationer, den ena i stadsdelen väster om Järntorget — Järntorgsstationen — och den andra i Vasastaden — Vasastationen. I dessa stadsdelar förekomma icke så många affärstelefoner med stark samtalsfrekvens utan mestadels bostadstelefoner och andra telefoner med ringare frekvens. Då det är att vänta, att det nya telefonsystemet, som först skulle installeras å understationerna, kommer att, till en början och innan detsamma hunnit bliva fullt invant för personalen, draga med sig en del svårigheter, är det till fördel, att abonnentstocken icke utgöres av personer, som hava mycket stark användning av telefon, emedan dylika svårigheter därigenom lättare kunna undvikas.

Även om en del av de abonnenter, som skulle betjänas av understationer, skulle, till följd av nödvändigheten att vid flyttning från en stadsdel till en annan ändra telefonnummer, finna med sin fördel förenligt att för undvikande av nummerändring erlægga den högre avgift, som måste betingas för ledningarnas indragande till huvudstationen i sådana fall, då indragandet bort ske till en understation, måste dock även dessa abonnenters ledningar passera vederbörande understationskorskopplingsanordning. Då alltså hela kabelsystemet för en stadsdel måste införas till denna stadsdels understation, skulle i varje sådan station komma att nedläggas ett så stort kapital, att telegrafverket med nödvändighet måste genom att självt vara ägare till de fastigheter, i vilka understationerna komma att inrymmas, säkerställa sig mot en eventuell förflyttning av understationerna.

För den blivande Vasastationen har telegrafstyrelsen ännu icke någon fastighet att föreslå.

Vid undersökning av förhållandena i stadsdelen väster om Järntorget har däremot en för den tillämnade Järntorgsstationen lämplig tomt visat sig möjlig att förvärva. Denna tomt, betecknad nr 9 i fjärde kvarteret av Göteborgs stads elfte rote och belägen vid Fjärde Långgatan, tillhör Göteborgs stad och är obebyggd samt innehåller 937 kvadratmeter. Priset är beräknat efter 80 kronor per kvadratmeter och uppgår således till 74,960 kronor. Med tomtens ägande är förenad skyldighet att, jämlikt nådigt brev den 20 april 1849, erlægga ett årligt bidrag till gatornas underhåll och till belysning med kronor 166:10. Huruvida köpeskillingen är skälig, undandraget sig hart när varje bedömande, enär sedan flera år tillbaka inga obebyggda tomter i närheten försålts och således några jämförbara prisuppgifter icke stå att få. Emellertid har staden förut vägrat att

över huvud taget avyttra denna tomt, men nu förklarar sig villig därtill endast för att bereda telegrafverket möjlighet att realisera den tilltänkta understationens inrättande. Detta tomtköp skulle också för telegrafverket innebära den bästa, för att ej säga enda tänkbara lösningen av byggnadsfrågan. Det enda alternativa förslag, som kunnat uppletas, avser inköp av en bebyggd tomt för en köpeskilling av 326,000 kronor, men då byggnaden i fråga icke kan apteras till telefonstation eller genom ombyggnad lämpas för ändamålet, måste tomtens åbyggnad rivras och ny stationsbyggnad uppföras, varför således någon tanke på detta köp icke kan ifrågakomma. Den av staden till inköp erbjudna tomten har ett mycket fördelaktigt läge så till vida, att en mycket stor besparing av kabelledningar vinnes. Enligt approximativ beräkning skulle denna besparing per abonnent utgöra 26 kronor 10 öre, om de före kriget gällande kabelkostnaderna läggas till grund, samt 45 kronor med de nu gällande prisen. Inalles uppkommer, genom Järntorfsstationens förläggning till ifrågavarande tomt, redan vid stationens första utbyggande, som beräknas komma att omfatta cirka 3,000 abonnenter, en besparing i kabelkostnader av omkring 78,300 à 135,000 kronor. När stationen uppnår sin beräknade fulla storlek, med 10,000 abonnenter, har besparingen i anläggningskostnad för kablar uppgått till 261,000 à 450,000 kronor. Härtill kommer naturligtvis dessutom besparing i underhållskostnad motsvarande den minskade kabellängden.»

I sin skrivelse den 30 mars 1917 meddelar telegrafstyrelsen vidare, att styrelsen med drätselkammaren i Göteborg uppgjort köpekontrakt angående tomten nr 9 i fjärde kvarteret av 11:e roten mot en köpeskilling av 74,960 kronor och med tillträdesrätt den 1 augusti 1917, vilket kontrakt dock är bindande endast under förutsättning, att Kungl. Maj:ts tillstånd till köpet erhålles under år 1917.

På den inköpta tomten skulle enligt styrelsens förslag omedelbart uppföras en stationsbyggnad, avsedd för betjänande av abonnenter inom den väster om Järntorget belägna stadsdelen i Göteborg. Till denna byggnad hava skisser uppgjorts av arkitektfirman Hans och Björner Hedlund i Göteborg.

Byggnaden, som enligt förslaget upptager hela gatufasaden, är avsedd att uppföras i 4 våningar och innehålla:

i bottenvåningen rum för omkoppling, maskiner och ackumulatorer samt rum för reparatörer m. m.;

en och två trappor upp lokaler för reläer och de automatiska väljaranordningarna samt

tre trappor upp telefonapparatsal för de expedierande telefonisterna jämte kapprum m. m. för dessa.

I källaren, som är avsedd att omfatta hela tomten, skulle anordnas plats för värmeanläggning, förråd m. m.

I utstyrelse och inredning kommer byggnaden att utföras på enklaste sätt, enär några arkitektoniska utsmyckningar, enligt styrelsens mening, på

grund av husets läge icke behöva påkostas, och inredningen blir på grund av husets ändamål synnerligen billig, då huvudsakligen stora nakna salar behövas.

Kostnaden för byggnaden, som beräknats komma att innehålla 10,650 kubikmeter, skulle efter ett pris av 30 kronor per kubikmeter uppgå till 319,500 kronor. Till grundförstärkning och oförutsedda utgifter har dessutom beräknats 60,540 kronor. Hela kostnaden för byggnaden, inberäknat tomt, skulle i enlighet härmed uppgå till 455,000 kronor.

Styrelsen framhåller, att det på grund av de rådande förhållandena är omöjligt att bedöma, huruvida byggnadskostnaden verkligen kan stanna vid nämnda siffror, men anser styrelsen de gjorda beräkningarna för närvarande tillräckligt högt tilltagna.

Av det för ifrågavarande ändamål beräknade anslaget finner styrelsen ett belopp av 155,000 kronor bära anvisas å 1918 års stat dels för tomtinköpet och dels för byggnadsarbetets påbörjande, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 utanordna beloppet.

Under åberopande av vad sålunda anförts har telegrafstyrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen dels medgiva, att för telegrafverkets räkning finge inköpas tomten nr 9 i fjärde kvarteret av Göteborgs stads elfte rote för en köpeskilling av 74,960 kronor samt att å denna tomt finge uppföras en telefonstationsbyggnad för en beräknad kostnad av 380,040 kronor, dels ock under rubriken utgifter för kapitalökning för år 1918 till inköp och bebyggande av fastigheter för telegrafverkets räkning anvisa, utöver förut av Kungl. Maj:t begärt belopp, ytterligare 155,000 kronor med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 utanordna sistnämnda belopp.

*Departements-
chefen.*

Den oväntat hastiga ökning av antalet telefonabonnenter i Göteborg, som framgår av telegrafstyrelsens utredning, har medfört, att den nya telefonstationen därstädes kan förväntas endast för någon kortare tid framåt bli tillräcklig för upptagande av stadens hela abonnentantal. Det synes därför nödvändigt att så snart som möjligt vidtaga åtgärder för avhjälpan av denna olägenhet. Telegrafstyrelsen har i sådant hänseende föreslagit anordnandet av understationer för betjänande av vissa stadsdelars abonnenter — ett förfaringssätt, som redan förut tillämpats i Stockholm och vilket vid det halvautomatiska telefonsystem, som är avsett att användas i Göteborg, medför högst avsevärda fördelar. Sålunda uppkommer därigenom en stor besparing av kablar, enär antalet förbindelseledningar mellan understationen och huvudstationen icke behöver uppgå till mera än omkring 10 procent av de till understationen ingående

abonmentledningarnas antal. Vidare besparas därigenom utrymme i huvudstationen, varigenom en eljest med all säkerhet snart nog nödvändig utvidgning av densamma torde kunna undvikas. Då av den föreliggande utredningen framgår, att en dylik utvidgning per abonnent räknat skulle ställa sig mera dyrbar än anordnandet av understationer, synes alltså den nu föreslagna utvägen för tillgodoseende av den ökade trafiken vara att förorda.

Enligt vad gjorda beräkningar givit vid handen, skulle det icke vara ekonomiskt att anordna understationer i större antal än att åtminstone 2,000 abonnenter kunna indragas till varje station. Med hänsyn härtill har telegrafstyrelsen ansett lämpligast att tillsvidare beräkna allenast två understationer i Göteborg, den ena i stadsdelen väster om Järntorget — Järntorgsstationen — och den andra i Vasastaden — Vasastationen.

För närvarande föreligger allenast framställning om förvärvande av fastighet för den ifrågasatta Järntorgsstationen. Såsom för denna station lämplig har telegrafstyrelsen till inköp föreslagit en Göteborgs stad tillhörig obebyggd tomt, belägen vid Fjärde Långgatan och innehållande en areal av 937 kvadratmeter. Denna tomt synes jämväl vara för ifrågavarande ändamål passande särskilt med hänsyn därtill, att dess läge medgiver stor besparing av kabelledningar. Denna besparing skulle enligt av styrelsen verkställda approximativa beräkningar per abonnent utgöra 26 kronor 10 öre, om de före kriget gällande pris lades till grund, samt 45 kronor med nu gällande pris. Inalles skulle en besparing i kabelkostnader av omkring 78,300 à 135,000 kronor uppkomma redan vid stationens första utbyggande, som beräknas komma att omfatta omkring 3,000 abonnenter. När stationen uppnått sin beräknade fulla storlek med 10,000 abonnenter, skulle besparingen hava uppgått till 261,000 à 450,000 kronor. Därutöver vinnas, på sätt styrelsen erinrat, besparingar i underhållskostnad, motsvarande den minskade kabellängden.

Med hänsyn till vad sålunda anförts och då det för fastigheten fordrade priset, 80 kronor per kvadratmeter eller tillhoppa 74,960 kronor, ej synes oskäligt, anser jag mig böra tillstyrka det föreslagna inköpet. Jag ber i detta sammanhang få erinra, att det angående köpet förslagsvis upprättade kontraktet är bindande endast under förutsättning, att Kungl. Maj:ts tillstånd till köpet erhålles under år 1917.

Vad härefter angår det föreliggande förslaget till stationsbyggnad å ifrågavarande tomt, har detsamma icke givit mig anledning till erinran. Enligt upprättade kostnadsberäkningar skulle byggnaden draga en kostnad av 380,040 kronor.

Dessa beräkningar äro visserligen grundade på nu gällande pris, men det torde dock, på sätt telegrafstyrelsen framhållit, med hänsyn till rådande förhållanden vara omöjligt att bedöma, huruvida desamma kunna komma att visa sig hållbara.

Kostnaden för den nu föreslagna telefonstationsbyggnaden, inberäknat priset för tomten, uppgår sålunda till 455,000 kronor. Härav torde i enlighet med styrelsens förslag ett belopp av 155,000 kronor, dels till bestridande av köpeskillingen och dels för byggnadsarbetenas påbörjande, böra anvisas å 1918 års stat, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 utanordna beloppet.

Utvidgning av telegrafverkets verkstad i Nynäshamn samt åtgärder för beredande av bostäder åt arbetarna vid verkstaden.

Vad härefter angår telegrafstyrelsens framställning beträffande telegrafverkets verkstad i Nynäshamn må erinras följande.

På grund av en utav telegrafstyrelsen gjord framställning framlade Kungl. Maj:t i en till 1911 års riksdag avlåten proposition, n:r 121, förslag om förflyttning av telegrafverkets verkstad från dess dåvarande lokaler i och invid Stockholm till Nynäshamn. Med bifall till berörda förslag medgav riksdagen, att å tomten Nynäs industrilägenhet nr 5, 6 och 12 finge, därest tomten, utan att vara besvärad av penninginteckning, kostnadsfritt överlättes till statsverket, för telegrafverkets räkning uppföras en verkstadsbyggnad med kontorsbyggnad och portvaktstuga för en kostnad ej överstigande 410,000 kronor, varjämte riksdagen anvisade medel för bestridande av nämnda kostnad. Sedan därefter Kungl. Maj:t genom nådigt brev den 11 augusti 1911 bemyndigat telegrafstyrelsen att å berörda tomt uppföra för verkstaden erforderliga byggnader, blevo dessa under åren 1911—1913 uppförda och verkstaden i början av sistnämnda år överflyttad till de nya lokalerna.

I sin skrivelse den 3 april 1917 anför telegrafstyrelsen beträffande behovet av verkstadens utvidgning följande:

»De stora förhoppningar, telegrafstyrelsen hyste, att verkstadsdriften skulle komma att lämna gott resultat genom att överflyttas till en modern verkstadsbyggnad, som lämnade möjlighet till rationell drift, hava till fullo uppfyllts. Verkstadens arbetskapacitet har år för år ökats. Sålunda utgjorde verkstadens tillverkningsvärden under år 1914 1,971,178 kronor, under år 1915 2,040,823 kronor och under år 1916 ej mindre än 2,645,578 kronor. Genom införandet av förbättrade arbetsmetoder och omläggning av arbetet, allt efter som vunen erfarenhet visat sådant lämpligt, har verkstaden varit i stånd att ej endast avlämna en arbetsprodukt, som når upp till det bästa, som åstadkommits inom telefonindustrien, utan även att lämna dessa arbetsprodukter till pris, som avsevärt understiga, vad den enskilda industrien betingar sig. Medan privata fabriker funnit sig under senaste åren nödsakade att efter hand höja sina priser med

50—75 procent, har telegrafverkets verkstad kunnat nöja sig med en ökning av sina tillverkningspris med endast 15 procent å de före kriget gällande, och någon ytterligare ökning av prisen torde ej heller under innevarande år erfordras trots de på alla områden uppdrivna materialprisen.

Vid flyttningen av verkstaden till Nynäshamn beräknade telegrafstyrelsen, att första utbyggnaden av verkstaden skulle förslå för en tidrymd av 10 år framåt. Denna beräkning grundade styrelsen på telefontätets utveckling under den närmast föregående 10-årsperioden. Ökningen i antalet telefonapparater inom rikstelefontätet hade nämligen utgjort:

under år 1901	4,187	apparater
» » 1902	5,215	»
» » 1903	6,340	»
» » 1904	6,772	»
» » 1905	7,482	»
» » 1906	8,817	»
» » 1907	11,283	»
» » 1908	7,845	»
» » 1909	9,010	»
» » 1910	9,461	»

Denna i stort sett jämna utveckling av rikstelefontätet fortsatte jämväl under de närmast följande åren. Sålunda var apparatökningen:

under år 1911	9,389	apparater
» » 1912	10,573	»
» » 1913	10,880	»
» » 1914	10,542	»
» » 1915	11,428	»

Tillverkningen å telegrafverkets verkstad har under dessa år hållit jämna steg med utvecklingen, och det behov av telefonapparater, växelbord och annan materiel, som erfordrats för mottagandet av nya abonnenter, har i stort sett helt och hållet tillgodosetts från verkstaden.

Genomförandet av telefontaxereformen jämte nu rådande uppsving i affärlivet har emellertid på en gång ändrat dessa förhållanden. Medan den årliga apparatökningen under perioden 1911—1915 utgjorde endast omkring 11,000 apparater, sprang den under år 1916 upp till icke mindre än 27,835 stycken. Även om man får antaga, att den årliga ökningen icke kommer att i framtiden förbliva lika stor, torde man dock med visshet kunna påstå, att en återgång till förhållandena före år 1916 icke kommer att inträda. Annu har ingen tendens till minskad abonnenttillströmning visat sig. Sålunda uppgick antalet nya, *abonnerade* apparater:

under januari	1916 till	2,672	stycken
» februari	» »	2,621	»
» mars	» »	2,087	»
» april	» »	1,979	»
» maj	» »	2,338	»
» juni	» »	1,811	»
» juli	» »	1,652	»

under augusti	1916	till	1,519	stycken
» september	»	»	1,837	»
» oktober	»	»	2,393	»
» november	»	»	3,053	»
» december	»	»	2,947	»
» januari	1917	»	2,681	»
» februari	»	»	2,602	»

och tillströmningen pågår allt jämt lika hastigt.

Svårigheten att med de verkstadslokaler, som nu stå till buds, hålla tillverkningen i jämnhöjd med den stigande efterfrågan på apparater, växelbord med flera för telefonnätets utveckling erforderliga effekter har givetvis blivit allt större. Hittills har denna svårighet kunnat nödortfligen övervinnas, så att allmänheten icke behövt vidkännas allt för långa väntetider på avtalade telefonförbindelsers utförande, men detta har kunnat ske endast genom att *dels* uttaga övertidsarbete av verkstadens personal i stor omfattning, *dels* forcera apparattillverkningen med undanskjutande av tillverkningen av annan telefonmateriel och *dels* i icke ringa utsträckning göra beställningar av telefonapparater vid enskild fabrik.

Att i längden fortsätta med övertidsarbete i sådan omfattning, som skett, låter sig icke göra. Frånsett de merkostnader, som alltid uppstå vid övertidsarbete, måste spänstigheten och intresset hos den synnerligen dugande arbetarstam, som verkstaden disponerar, därigenom småningom slappas, och det är fara värt, att arbetarna skulle komma att söka sig anställning å andra håll.

Ett fortsatt undanskjutande av tillverkningen utav annan materiel än telefonapparater är icke möjligt, emedan anhopningen av beställningar för telegrafverkets skilda stationer å dylik materiel redan blivit oroväckande. Nu kräves skyndsamt tillverkning av växelbord, stationsinredningar m. m., emedan de å stationerna befintliga reserver härutinnan tagits i anspråk långt snabbare än som beräknats. Ett överslag visar, att samtliga de nya centralbatteristationerna i Gävle, Hälsingborg, Malmö, Norrköping och Örebro måste avsevärt utvidgas samt att nya stationsinredningar erfordras i Filipstad, Halmstad, Karlskrona, Lidköping, Linköping, Luleå, Motala, Ronneby, Sala, Skövde, Sundsvall, Trollhättan, Uddevalla, Uppsala och Ängelholm förutom å ett stort antal mindre stationer, där förhållandena ännu icke kunnat överblickas. Då dessa arbeten icke kunna utföras å telegrafverkets verkstad med dess begränsade utrymme, har telegrafstyrelsen sökt få en del av dem utförda å annat håll utan att dock ännu hava lyckats ernå någon bestämd uppgörelse därom. Närmast till hands och ur alla synpunkter lämpligast vore givetvis, att arbetena finge utföras å verkstaden i Nynäshamn, som har alla därför erforderliga verktyg och modeller. Vidare måste nya telefonstationsinredningar i Stockholm och Göteborg förfärdigas i samband med dessa stationers förestående flyttning till för dem iordningställda lokaler. Då dessa två stationer äro av den storlek, att manuella system icke lämpligen vidare kunna för dem användas, har telegrafstyrelsen låtit dem tills vidare kvarbliva i sina gamla lokaler, där de provisoriskt utvidgats i avvaktan på utexperimenterandet av ett fullt driftsäkert halvautomatiskt system, och styrelsen hyser grundade förhoppningar att redan innevarande år kunna bestämma sig för ett dylikt system. När dessa stationer skola börja tillverkas, vore det mycket gynnsamt, om hela eller en del av arbetet kunde utföras å telegrafverkets egen verkstad.

Den tredje omnämnda utväg, som måst anlitas för tillgodoseendet av telegrafverkets växande behov av apparater, nämligen anlitaandet av privata fabriker, har visat sig medföra så dryga utgifter, att den bör i görligaste mån undvikas. De priser, som telegrafstyrelsen nödgats betala, hava nämligen varit mer än 25 procent högre än om apparaterna kunnat tillverkas å telegrafverkets egen verkstad. För närvarande skulle merkostnaden bliva än avsevärt högre, om över huvud någon offert skulle stå att erhålla. Därtill kommer, att det icke är möjligt att erhålla uppgift om bestämd leveranstid, vilket medför stora svårigheter för den rationella skötseln av de arbeten, vid vilka beställda effekter skola användas.

Telegrafstyrelsen, som haft sin uppmärksamhet fäst vid nu angivna olägenheter, hyste den förmodan, att abonnentökningen under första hälften av år 1916 var av övergående natur och att alltså den tillströmning av abonnenter, som vållat verkstadens svårigheter att tillgodose behovet av materiel, skulle återgå till förhållandena före år 1916, varigenom en utvidgning av telegrafverkets verkstad skulle åtminstone under nu rådande dyrtid kunna undvikas. Såsom förut nämnts, har detta emellertid icke blivit fallet, utan fortgår abonnenttillströmningen alljämt i samma starka grad. Telegrafstyrelsen kan därför icke finna någon annan lösning av frågan än en omedelbar utvidgning av telegrafverkets verkstad, ehuru styrelsen, särskilt sedan det av verkställda kostnadsberäkningar framgått, att ett mycket stort kapitalutlägg härför komme att erfordras, i det längsta ryggat tillbaka härför. Om ej hela utvecklingen av rikstelefonen skall hämmas, måste emellertid en utvidgning av verkstaden inom den allra närmaste tiden företagas.»

Den nuvarande verkstadsbyggnaden i Nynäshamn omfattar ett utrymme av 8,268,75 kvadratmeter. Det är nu telegrafstyrelsens avsikt att låta utvidga densamma med ett utrymme av 4,610 kvadratmeter, varigenom, enligt vad styrelsen upplyst, det för verkstadsdriften avsedda utrymmet skulle ökas med 55 procent utöver det nuvarande. Den av verkstaden disponerade tomten, som innehåller en areal av 24,689 kvadratmeter, är rymlig nog för den ifrågasatta utvidgningen, och själva verkstadsbyggnaden, som består av en enda länga med så kallad sågtaks-konstruktion, är, enligt vad styrelsen meddelar, så uppförd, att den tilltänkta utvidgningen, som för övrigt vid verkstadens byggande var förutsatt, kan ske utan att avbrott i verkstadsdriften behöver äga rum. Att vidtaga en mindre utvidgning än nyss nämnts synes styrelsen icke vara skäligt. Med den starka utveckling, som är för handen inom rikstelefonen, finner styrelsen det nämligen ganska visst, att styrelsen då skulle nödgas påkalla ytterligare utvidgning inom en så nära framtid, att någon lättnad inom byggnadsverksamheten ännu icke hunnit inträda, och en dylik i två repriser företagen tillbyggnad av verkstaden komme naturligen att draga större kostnader än om utvidgningen göres på en gång.

På uppdrag av telegrafstyrelsen har professorn H. Kreüger upprättat ritningar och kostnadsberäkningar för den sålunda avsedda utvidg-

ningen av verkstaden. Enligt dessa beräkningar skulle kostnaden komma att uppgå till 800,000 kronor, en kostnad, som visserligen, yttrar styrelsen, kan synes hög, men icke kunnat ytterligare nedbringas. Av nämnda belopp anser styrelsen hälften eller 400,000 kronor vara behöfliga att redan under år 1917 disponeras. Den andra hälften skulle lyftas under år 1918.

Då jag härefter övergår till telegrafstyrelsens framställning i fråga om åtgärder för beredande av bostäder åt verkstadens arbetare, ber jag till en början få erinra, att i samband med förslaget om verkstadens förflyttning till dess nuvarande plats aktiebolaget Nynäshamns villastad förbundit sig att i mån av behov låta uppföra villabostäder för den personal, som verkstaden kunde komma att behöva. Dessa bostäder avsågos för uthyrning eller för förvärvande med äganderätt.

Telegrafstyrelsen anför nu i denna del följande:

»Antalet arbetare vid verkstaden har i medeltal utgjort:

år 1913	437 man
» 1914	472 »
» 1915	478 »
» 1916	520 »

och utgör för närvarande 553 man. Efter tillbyggnaden vore det avsikten att att upöka arbetarantalet till 800 man. För att emellertid kunna mottaga denna ökning av antalet arbetare kräves, att telegrafverket anordnar bostäder för dem. I Nynäshamn råder, mer än på de flesta andra ställen, mycket stor bostadsbrist. Verkstadens nuvarande arbetare bo till största delen i de bostadshus, som de enligt ett i sammanhang med och såsom förutsättning för verkstadens förläggning till Nynäshamn träffat avtal förhyra av aktiebolaget Nynäshamns villastad. Som det emellertid från arbetarhåll framställts önskemål, att telegrafverket skulle upplåta bostäder åt personalen, samt då dessa önskemål synas styrelsen fullt berättigade och det knappast torde finnas någon utsikt att genom annan anordning bereda de nytillkommande arbetarna bostäder, har styrelsen inlett underhandlingar med Nynäshamns köpings kommunalnämnd angående förvärvande av något för ändamålet lämpligt markområde inom köpingen. Därvid har främst kommit i betraktande ett vid Nickstaviken beläget område, benämnt lägenheten Nicksta nr 6, omfattande en areal av 483,677 kvadratfot åkermark, hårdvalls- och sidvallsäng samt 198,521 kvadratfot bergbunden mark, vilket område skulle betingas en köpeskilling av 33,011 kronor 4 öre. Å denna lägenhet skulle kunna uppföras 10 stycken 8-familjshus och 13 stycken 4-familjshus med lägenheter om ett rum och kök. Planering av området, anordnande av kloakledningar m. m. skulle draga en kostnad av 40,000 kronor. För byggnadernas uppförande beräknas 45,000 kronor för varje 8-familjshus och 27,600 kronor för varje 4-familjshus. Kostnaden för anordnande av arbetarbostäder skulle således uppgå till:

inköp av mark	kronor	33,011: 04,
planering m. m.	»	40,000: —,
10 st. 8-familjshus	»	450,000: —,
13 » 4-familjshus	»	358,800: —,

tillhopa kronor 881,811: 04

eller i avrundat tal 900,000 kronor. Utredningarna angående bästa sättet för anordnande av de erforderliga arbetarbostäderna hava emellertid ännu icke fortskridit så långt, att telegrafstyrelsen nu kan framlägga definitivt förslag angående detaljerna därav. Särskilt vill det synas, som om uppförandet av de nämnda 8-familjshusen icke skulle vara fullt ändamålsenligt. Om därför i stället skulle komma att uppföras flera byggnader av smärre typ, kräves givetvis något större område än det ovan angivna, liksom ock i sådant fall antalet lägenheter, som kunna åstadkommas för det ovan beräknade beloppet, blir mindre. Under nu rådande förhållanden är det ej heller möjligt att exakt beräkna byggnadskostnaderna, innan anbud inforrats. Då likväl frågan om anvisande av för ändålet erforderliga medel måste föreläggas nu pågående riksdag, har därför telegrafstyrelsen, som givetvis är varmt intresserad av att den förevarande frågan lösas på det för telegrafverket och verkstadens arbetare fördelaktigaste sättet, trots sig kunna ifrågasätta, att ett belopp av högst 900,000 kronor ställes till styrelsens förfogande för inköp av lämpligt markområde i Nynäshamn och för anordnande av så stort antal bostadshus för verkstadens arbetare, som beloppet medgiver.

Enligt berörda mellan telegrafstyrelsen och aktiebolaget Nynäshamns villastad år 1911 träffade avtal förband sig bolaget att uppföra för det då erforderliga antalet arbetare vid verkstaden behövliga bostäder, och stipulerades därvid de hyresbelopp, som skulle av arbetarna erläggas till bolaget. Detta avtal har emellertid bolaget nyligen med anledning av inträffade räntestegringar uppsagt i syfte att i någon mån höja hyrorna. Förhandlingarna mellan telegrafstyrelsen och bolaget härutinnan äro ännu icke avslutade, men bolaget har fixerat de hyresbelopp, som bolaget ansett böra bliva gällande från den 1 oktober 1917 under en tid av tre år framåt. Det är givet, att de arbetarbostäder, som telegrafstyrelsen nu skulle uppföra, måste draga betydligt större kostnad än de av bolaget före kriget uppförda. Då det emellertid är nödvändigt, att telegrafstyrelsen håller samma hyrespris i sina bostäder som bolaget, kan uppenbarligen vid hyrornas fixerande i de förra icke räknas med att telegrafverket skall erhålla skäligen avkastning å hela det i bostäderna nedlagda kapitalet. Med anledning härav och då, på sätt sedermera kommer att visas, telegrafverket genom verkstadsutvidgningen och det därav betingade anordnandet av ifrågavarande arbetarbostäder kommer att göra så stor besparing i utgifter, att hela det härför erforderliga kapitalutlägget med visshet kommer att intjänas under mindre än fem år, synes det styrelsen rimligt, att icke hela det för arbetarbostädernas anordnande behövliga kapitalet anvisas såsom anslag till utgifter för kapitalökning utan att en lämplig del av anslaget utgår såsom anslag för telegrafverkets driftkostnader. Härtill synes så mycket större anledning förefinnas, som verkstaden i mycket stor utsträckning måste anlitas för utförande av reparationsarbeten och utensilier för underhållet av telegrafverkets stationer och ledningar. För att vinna jämställighet mellan hyrorna i de planerade nya bostadshusen och i de av bolaget tidigare uppförda kan hyran för ett rum och kök icke sättas högre än omkring 250 kronor per år. Då med det beräknade kapitalutlägget av 900,000 kronor skulle, enligt det nu skisserade förslaget, kunna anordnas 132 lägenheter om ett rum och kök, skulle årliga avkastningen alltså bliva 33,000 kronor. Enär å hus av ifrågavarande art icke lärers böra räknas med lägre avkastning än $7\frac{1}{2}$ procent å kapitalet, skulle således det för husens uppförande erforderliga kapitalet böra omedelbart nedskrivs till halva beloppet eller 450,000 kronor, å vilket belopp då skulle med de nyss nämnda hyrorna erhållas omkring $7\frac{1}{2}$ procent

avkastning. Telegrafstyrelsen finner därför skäligt, att av de 900,000 kronor, som skulle åtgå till arbetarbostädernas anordnande, hälften anvisades såsom anslag till utgifter för kapitalökning för år 1918 med rätt till detta belopp disponerande under år 1917 samt att andra hälften må utgå såsom anslag till driftkostnader, vilken hälft icke skulle behöva tagas i anspråk förrän under år 1918 och därför öka det i telegrafverkets stat för driftkostnader under nämnda år under rubriken »fastigheter» förekommande anslag, som i propositionen nr 3 till innevarande års riksdag beräknats till 125,000 kronor.»

I föreliggande fråga anför telegrafstyrelsen slutligen följande:

»De byggnadsarbeten, telegrafstyrelsen föreslår till utförande vid telegrafverkets verkstad, belöpa sig till 1,700,000 kronor, en summa, som antagligen skulle kunnat stanna vid halva beloppet, därest arbetena hade utförts före kriget. Såsom förut nämnts, har telegrafstyrelsen inför detta faktum tagit i förnyat övervägande, huruvida något vore för statsverket att vinna genom att uppskjuta arbetenas utförande till en senare tidpunkt. Förutom det ovan omnämnda förhållandet, att telegrafverket genom ett dylikt uppskjutande skulle komma i ett av den enskilda industrien beroende läge, vilket just i nuvarande tider måste med alla medel undvikas, samt att med all säkerhet en stagnation i rikstelefonens utveckling skulle inträda, torde man hava grundad anledning antaga, att det kommer att dröja mycket länge, innan ett mera avsevärt prisfall inom byggnadsindustrien inträffar. Med visshet torde man kunna utgå ifrån att de ifrågakommande byggnadsarbetena icke skulle under närmaste femårsperiod kunna utföras för lägre belopp än nu mest beräknas. Det gäller då att söka utröna, vilken besparing telegrafverket under dessa fem år skulle kunna göra genom verkstadens utvidgning på ovan föreslaget sätt. Ehuru det med nuvarande svävande materialpriser svårligen låter sig göra att ens tillnärmelsevis beräkna värdet av de tillverkningar, som under samma tid måste fordras av verkstaden, torde man dock kunna utgå från att detta värde icke kommer att understiga 25,000,000 kronor. Under antagande att verkstaden i sitt nuvarande skick skulle kunna utföra tre femtedelar av denna tillverkning, skulle alltså från enskilda fabriker behöva, i den mån det är möjligt, inköpas effekter för en tillverkningskostnad, som, om telegrafverkets verkstads priser läggas till grund, uppgår till 10,000,000 kronor. Då erfarenheten under den senaste tiden visat, att den enskilda industriens priser överstiga telegrafverkets verkstads med minst 25 procent, skulle telegrafverket alltså för de hos enskilda fabriker beställda effekterna nödgas erlagga en merkostnad av 2,500,000 kronor under den nämnda femårsperioden. Det visar sig sålunda, icke blott att statsverkets ökade utgift för en omedelbar utvidgning av verkstaden och uppförande av bostäder för arbetarna skulle mer än väl motvägas av den besparing, som uppkommer genom dessa anläggningars åvägabringande trots nu rådande dyrtid, utan även att hela kostnaden för anläggningarna skulle intjänas under en så kort period, som mindre än fem år. Exempler från den enskilda industrien, vilken på senare tider funnit med sin fördel förenligt att, även med stora kostnader, i största mån göra sig oberoende av andra leverantörer, peka också hän på riktigheten av telegrafstyrelsens uppfattning, att den föreslagna verkstadsutvidgningen bör omedelbart företagas. Därför är det även av vikt, att medel redan under innevarande år ställas till telegrafstyrelsens förfogande för såväl inköpet av det ifrågakommande tomtområdet som ock påbörjande

av arbetet med uppförandet av bostäder därå och tillbyggande av verkstads-
huset.»

Den av telegrafstyrelsen föreslagna utvidgningen av telegrafverkets *Departements*
verkstad i Nynäshamn omfattar sammanlagt en yta av 4,610 kvadratmeter. *chefen.*
Denna yta skulle, enligt vad jag inhämtat, användas på följande sätt.

Snickeriavdelningen	115	kvm.
Smedja, grovverkstad och verktygsavdelning	1,503,5	»
Instrumentavdelning	386	»
Monterings-, relä- och justeringsavdelning	1,155	»
Packrum	48	»
Förråd	847	»
Kläd- och tvättrum för arbetare	424	»
	<hr/>	
	Summa	4,478,5 kvm.

Övrigt utrymme upptages av väggar m. m.

Den bästa måttstocken på den arbetskapacitet, som fordras av tele-
grafverkets verkstad, är givetvis det antal apparater, som årligen er-
fordras för att kunna tillfredsställa allmänhetens telefonbehov. På
apparatökningen beror jämväl utvidgningen av alla telefonstationer; en
dylik ökning nödvändiggör nämligen helt nya stationsinredningar i de
fall, då befintliga lokaler icke räcka till för insättande av ytterligare
växelbord. Även den linjemateriel, som tillverkas å verkstaden, är i
sista hand beroende av apparatökningen.

Apparatökningen år 1916 utgjorde 27,835 och översteg ökningen
år 1915 med icke mindre än 143 %. Att ökningen skall fortsätta i
samma omfattning är ju icke sannolikt, men man torde knappast kunna
antaga, att den skall stanna vid mindre än $\frac{2}{3}$ härav eller i runt tal
18,500 apparater om året. Tager man därjämte hänsyn till, att ett
antal apparater hos abonnenter årligen måste kasseras såsom utslitna,
kan behovet av nytillverkning icke sättas lägre än 20,000 apparater
årligen.

Enligt från telegrafstyrelsen lämnad uppgift har följande antal
apparater nytillverkats vid verkstaden, nämligen:

år 1913	7,200
» 1914	7,581
» 1915	8,985
» 1916	12,640

Härvid är då att märka, att apparatökningen under år 1916 forcerades på bekostnad av annan tillverkning.

Verkstadens nuvarande kapacitet torde kunna angivas till högst 10,000 apparater årligen, när man tager i betraktande, att jämsides med tillverkningen av apparater även tillverkning av växelbord m. m. måste fortgå i motsvarande omfattning. För mötande av det föreliggande behovet skulle verkstaden därför behöva fördubblas. Telegrafstyrelsen har likväl stannat vid en utvidgning av omkring 55 procent dels av det skäl, att en tillbyggnad på nu föreslaget sätt icke lämpligen bör sträckas längre än som i förslaget angivits, dels emedan styrelsen tänkt sig att ändock kunna anlita enskild verkstad för de behov, som ej ens den utvidgade verkstaden kan tillfredsställa.

Den av telegrafstyrelsen föreslagna utökningen av verkstaden synes mig med hänsyn till det nu anförda icke vara för stort tilltagen, och fara föreligger säkerligen icke i någon mån för att verkstaden skulle bliva för omfattande i förhållande till de krav, som ställas på densamma. Där emot torde det kunna antagas, att, därest tillbyggnaden icke nu företages i föreslagen omfattning, en ytterligare utvidgning av verkstaden snart nog skall visa sig nödvändig.

Enligt vad telegrafstyrelsen meddelat, måste inom de närmaste tre åren följande stationer ombyggas och nyinredas, nämligen:

Filipstad	för en kostnad av.....	50,000	kronor
Halmstad	» » » »	175,000	»
Karlskrona	» » » »	175,000	»
Lidköping	» » » »	60,000	»
Linköping	» » » »	175,000	»
Luleå	» » » »	100,000	»
Motala	» » » »	60,000	»
Ronneby	» » » »	40,000	»
Sala	» » » »	60,000	»
Sköfde	» » » »	100,000	»
Sundsvall	» » » »	250,000	»
Trollhättan	» » » »	40,000	»
Uddevalla	» » » »	75,000	»
Uppsala	» » » »	400,000	»
Ångelholm	» » » »	40,000	»

Summa 1,800,000 kronor

Det bör dock framhållas, dels att dessa kostnader givetvis äro synnerligen approximativa, dels ock att det är antagligt, att ännu flera dylika stationsinredningar bliva erforderliga.

Kostnaderna för utvidgning av centralbatteristationerna i Gävle, Hälsingborg, Malmö, Norrköping och Örebro torde under nämnda trestårsperiod icke understiga 500,000 kr.

Härtill komma de nya halvautomatiska stationerna i Stockholm och Göteborg, ny interurbanstation i Göteborg samt utökningen å befintliga stationer därstädes, till dess de halvautomatiska stationerna bliva färdiga. Att nu angiva några kostnader härför är knappast möjligt. Enligt vad styrelsen meddelat, torde det dock vara säkert, att värdet av dessa stationer kommer att avsevärt överstiga summan av samtliga förut angivna kostnader. Att arbetet med dessa stationers omredning och flyttning till nya redan befintliga lokaler måste forceras, torde ligga i öppen dag.

Av det föregående framgår, att telegrafverkets verkstad med sin nuvarande storlek icke ens tillnärmelsevis kan fylla de krav, som här uppräknats. Styrelsen har jämväl meddelat, att, om den nu önskade utvidgningen av verkstaden icke bifalles, styrelsen nödgas från enskild leverantör årligen inköpa minst 8,000 apparater, varjämte styrelsen i så fall ändock måste till dylik entreprenör överlämna utförandet av de centralbatteristationer, som skola uppsättas i Halmstad, Karlskrona, Linköping, Sundsvall och Uppsala. Jämväl bleve det omöjligt att vid verkstaden helt eller delvis utföra de nya stationerna för Stockholm och Göteborg. På verkstaden kunde endast utföras de mindre stationsinredningar, till vilka s. k. klaffjackväxlar användas.

I sin skrivelse den 3 april 1917 framhåller styrelsen, att 25 procent av tillverkningsvärdet skulle kunna inbesparas åt statsverket vid tillverkning vid telegrafverkets verkstad, mot om tillverkningen gjordes hos enskild leverantör. Mig förelagda detaljerade uppgifter angående leveransanbud från enskild firma, jämförda med framställningskostnaden för motsvarande tillverkningar vid telegrafverkets verkstad, visa, att den uppgivna besparingen ingalunda är för högt tilltagen.

Det skulle måhända kunna invändas, att förhållandena bliva annorlunda, sedan fred inträtt. Det torde emellertid knappast kunna förväntas, att mindre krav då komma att ställas på telegrafverket från allmänhetens sida. Det är därjämte att märka, att inom landet finnes endast en enskild leverantör av telefonapparater och växelbord. Även ur synpunkten av en välbehöfvlig konkurrens synes lämpligt, att telegrafverkets verkstad sättes i stånd att tillgodose behovet av sistnämnda artiklar.

Med hänsyn till vad sålunda anförts, anser jag mig böra tillstyrka en utvidgning av verkstaden i föreslagen omfattning. Kostnaden härför, som bör uppföras å 1918 års stat, har beräknats till 800,000 kronor, därav 400,000 kronor torde böra ställas till styrelsens förfogande redan under år 1917.

Vid verkstaden äro för närvarande anställda 553 arbetare, vilket antal efter den nu föreslagna tillbyggnaden skulle ökas till 800. På grund av den i Nynäshamn rådande bostadsbristen lärer emellertid en sådan ökning icke kunna ske utan att bostadsförhållandena för arbetarna tillfredsställande ordnas. Verkstadens nuvarande arbetare bo till övervägande delen i de bostadshus, som aktiebolaget Nynäshamns villastad låtit uppföra i enlighet med sin utfästelse vid verkstadens förflyttning till sin nuvarande plats. För att bereda de nytillkomna arbetarna bostäder till rimliga pris torde det emellertid med hänsyn till nu rådande förhållanden vara nödvändigt, att telegrafverket upplåter bostäder åt personalen, vilket jämväl innebär ett tillmötesgående av från arbetarhåll uttalat önskemål. Styrelsen har beräknat, att för det nu begärda beloppet, 900,000 kronor, skulle kunna beredas erforderligt antal nya bostadslägenheter för verkstadens arbetare, och jag har icke funnit anledning till erinran beträffande det sålunda beräknade beloppets storlek. Då emellertid detaljerna av förslaget ännu icke hunnit så utformas, att desamma kunna för riksdagen framläggas, får jag, enär det med hänsyn till vad telegrafstyrelsen till stöd för sin framställning anført är nödvändigt, att anslagsfrågan redan nu förelägges riksdagen, tillstyrka, att Kungl. Maj:t lämnas fria händer att efter förslag av telegrafstyrelsen besluta, huru inom ramen av det äskade beloppet det därmed avsedda ändamålet må på fördelaktigaste sätt tillgodoses.

Såsom telegrafstyrelsen framhållit, är det nödvändigt, att hyrorna i de av telegrafverket upplåtna arbetarbostäderna icke sättas högre än för villabolagets motsvarande lägenheter. Med hänsyn härtill och då telegrafverkets hus givetvis komma att draga en betydligt större byggnadskostnad än villabolagets tidigare uppförda byggnader, kan det icke förväntas, att hela det i arbetarbostäderna nedlagda kapitalet skall lämna skäligen avkastning. Styrelsen har emellertid beräknat, att telegrafverket genom verkstadsutvidgningen skall göra så stora besparingar, att det kapitalutlägg, som erfordras såväl för nämnda utvidgning som ock för det därav betingade anordnandet av arbetarbostäder, skall kunna inbesparas på mindre än fem år. På grund av nu nämnda förhållanden har styrelsen föreslagit, att allenast en del av det för arbetarbostädernas

anordnande behöfliga kapitalet eller 900,000 kronor skall anvisas såsom anslag för kapitalökning och återstoden utgå såsom anslag för telegrafverkets driftkostnader. Det synes mig emellertid riktigtast att betrakta den föreslagna verkstadsutvidgningen och det därav föranledda anordnandet av arbetarbostäder såsom ett gemensamt affärsföretag. Då väl grundade förhoppningar synas föreligga om att det i företaget nedlagda kapitalet skall komma att lämna god avkastning, bör därför, enligt min mening, hela det erforderliga beloppet, tillhopa 1,700,000 kronor, utgå av lånemedel och anvisas å 1918 års stat såsom anslag för kapitalökning. Vad särskilt nu angår arbetarbostäderna torde i enlighet med telegrafstyrelsens hemställan ett belopp av 450,000 kronor redan under år 1917 böra ställas till styrelsens förfogande.

Under återopande av vad i ärendet anförts får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

dels medgiva

att för telegrafverkets räkning må inköpas tomten nr 5 a i kvarteret Svalan i Filipstad för en köpeskillning av högst 29,097 kronor 90 öre;

att nämnda köpeskillning må utgå av de besparingar, tillhopa 53,757 kronor 43 öre, som uppstått å de till uppförande av en telegrafstationsbyggnad i Karlshamn, inrymmande jämväl lokaler för postkontor i staden, anvisade medel;

att för telegrafverkets räkning må inköpas tomten nr 9 i fjärde kvarteret av Göteborgs stads elfte rote för en köpeskillning av högst 74,960 kronor och att å denna tomt må uppföras en telefonstationsbyggnad för en beräknad kostnad av 380,040 kronor;

att telegrafverkets verkstad i Nynäshamn må tillbyggas för en beräknad kostnad av 800,000 kronor; samt

att för beredande av bostäder åt arbetare vid nämnda verkstad må, efter Kungl. Maj:ts prövning och avgörande, disponeras ett belopp av högst 900,000 kronor;

dels för år 1918 till inköp och bebyggande av fastigheter för telegrafverkets räkning anvisa — utöver

Kungl. Maj:ts Nåd. Proposition Nr 326.

vad förut i sådant hänseende av riksdagen äskats — ytterligare, att utgå av lånemedel, ett reservationsanslag av 1,855,000 kronor med rätt för Kungl. Maj:t att redan under innevarande år av sistnämnda belopp utanordna högst 1,005,000 kronor;

dels ock vid bifall härtill besluta, att i 1918 års rikstat de bland inkomsterna upptagna lånemedel för produktiva ändamål skola höjas med 1,855,000 kronor.

Vad departementschefen sålunda hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämde, behagade Hans Maj:t Konungen bifalla samt förordnade, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skulle avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Gustaf Fripp.